

MARTIN FREY

Creative Marge. Die Entwicklung des Niederländischen Off-Theaters.

[Δημιουργικό περιθώριο. Η εξέλιξη του ολλανδικού εναλλακτικού θεάτρου].

Wien/Köln, Böhlau 1991 (Maske und Kothurn, παράρτημα 14). Σελ. 168, 28 εικ. και διαγρ.

MATTEO TAIBON

Luigi Nono und sein Musiktheater.

[Ο Luigi Nono και το μουσικό του θέατρο].

Wien/Köln, Böhlau 1993 (Maske und Kothurn, παράρτημα 16). Σελ. 206, 4 εικ.

Στα παραρτήματα του θεατρολογικού περιοδικού του Ινστιτούτου Θεατρολογίας του Πανεπιστημίου της Βιέννης εκδίδονται τα τελευταία χρόνια μονογραφίες και αναλύσεις για την ευρωπαϊκή avant-garde, που ανήκουν κάπως στο scientific transfer, την υπεύθυνη πληροφόρηση ενός ευρύτερου κοινού. Το πρώτο από τα δύο έργα παρουσιάζει την εξέλιξη του «εναλλακτικού» θεάτρου στην Ολλανδία, που κρατεί σ' αυτόν τον τομέα τα πρωτεία στην Ευρώπη, και αναλύει τη δομή του. Η βιωσιμότητα του θεατρικού αυτού βιότοπου στηρίζεται σ' ένα διαφορετικό σύστημα επιχορηγήσεων, που δεν προμοδοτεί μόνο το επίσημο θέατρο (όπως στη Γερμανία π.χ., όπου τα δημοτικά θέατρα των πόλεων έχουν απορροφήσει σχεδόν όλο το δημιουργικό δυναμικό του «εναλλακτικού» θεάτρου). Αυτή η αποκέντρωση του θεατρικού δυναμικού στηρίζεται βέβαια επίσης στις ιδιόζουσε δημοκρατικές παραδόσεις στην Ολλανδία και ξεκινάει ήδη από το θέατρο της αντίστασης ενάντια στη γερμανική Κατοχή τις ημέρες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Ως απήχηση των γεγονότων του 1968 εκδηλώθηκε στην Ολλανδία το 1969 η Aktie Tomaat («επιχείρηση ντομάτας»), όπου επί τρεις μήνες ομάδα φοιτητών της Δραματικής Σχολής διέκοπτε συστηματικά όλες τις παραστάσεις της Schouwburg. Η δραστική αυτή άρνηση του επίσημου θεατρικού βίου προκάλεσε αμέσως προβληματισμούς και συζητήσεις, και μετά από λίγο η εφαρμογή βίαιων ενεργειών δεν ήταν πια απαραίτητη: δραμολογήθηκαν σημαντικές μεταρρυθμίσεις στον τομέα του θεάτρου, που αποτελούν ακόμα και σήμερα τη βάση για την άνθιση και την ποικιλία των πειραματικών θεάτρων στο Amsterdam, που παρουσιάζει και αναλύει ο συγγραφέας. Πρόκειται για ένα παράδειγμα σωστής στρατηγικής στη διάδοση των κρατικών επιχορηγήσεων, που δεν τρέφουν μόνο μια «παμφάγα» Λυρική σκηνή ή ένα πολυδάπανο Εθνικό θέατρο, αλλά ένα ολόκληρο φάσμα θεατρικού πολιτισμού που αποτελεί το φυτώριο και τη «μήτρα» συνεχούς ανανέωσης των επίσημων θεάτρων.

Η δεύτερη μονογραφία αφιερώνεται σε μια από τις πιο ενδιαφέρουσες μορφές του σύγχρονου μουσικού θεάτρου, στον Luigi Nono (1924-1990), που η παράσταση των λίγων μουσικών του έργων για το θέατρο αποτέλεσαν συνήθως πολιτικό «σκάνδαλο» λόγω του στρατευμένου περιεχομένου, και επειδή απομακρύνονται τόσο αποφασιστικά από την παραδοσιακή αντίληψη για την όπερα. Ο Nono, ιδεολογικός οπαδός του Gramsci και στη μουσική της δωδεκαφωνίας του Schönberg, απορρίπτει τόσο τη μόδα των αυτοσχεδιασμών όσο και τις «τυχαίες» επιλογές που παράγει ο ηλεκτρονικός υπολογιστής. Τα αυστηρά δουλεμένα λεπτεπίλεπτα συνθέματα, που χρησιμοποιούν έντονα την ανθρώπινη φωνή, είναι ηχητικά σύνολα που απέχουν πολύ από την εύπεπτη μουσική και συνυπολογίζουν στα εκφραστικά της μέσα και τη σιωπή. Ο Βενετός συνθέτης ήταν και φανατικός ελληνολάτρης. Τα τρία κυριότερα έργα του είναι, πρώτα, η «Intolleranza 1960», ένα

collage από διάφορα πολιτικά και στρατευμένα κείμενα, μελοποιημένα, με χορογραφία και σκηνοθεσία, που παίχτηκε το 1960 στο παραδοσιακό Teatro San Fenice της Βενετίας και τελείωσε με σκάνδαλο, το οποίο είχε πολιτικά κίνητρα, έργο σταθμός στη σύγχρονη μουσική. Το κυριότερο μέρος της μονογραφίας αυτής ασχολείται με την εξέλιξη, τις προϋποθέσεις, και τη δημιουργία του έργου αυτού, με τα κείμενά του, το μουσικό ύφος και τις δομές, με την πολυτάραχη ιστορία της σκηνοθετικής περιπέτειας του έργου, περιγράφει λεπτομερειακά την παράσταση, τελικά και τα αίτια των σκανδάλων, καθώς και την απήχηση που είχε στον Τύπο.

Collage από διάφορα κείμενα και «azione scenica» είναι και το δεύτερο έργο του «Al gran sole carico d'amore» (κατά το Au grand soleil d'amour chargé του Rimbaud), που υπάρχει σε δύο εκδοχές, του 1975 και του 1978. Εδώ δεν έχουμε πια «υπόθεση». Το γλωσσικό υλικό είναι κατακερματισμένο, πλησιάζουμε στην απόλυτη μουσική, η οποία σημασιολογικά είναι ουδέτερη, ή καλύτερα: ανοιχτή σε κάθε πιθανή ερμηνεία. Το τρίτο έργο του Nono είναι ο «Prometeo», συνθετικό, με το οποίο περνάει σε μια φάση, όπου κυριαρχεί η σιωπή (σε ορισμένα έργα του οι «παύσεις» είναι μεγαλύτερες από την ίδια τη μουσική). Τον γοητεύει η εκκλησιαστική μουσική και η εκκλησία ως χώρος εκτέλεσης μουσικών έργων. Ο «Προμηθεύς» είναι μια «tragedia dell' ascolto» (της ακοής), όπου λείπει πλέον το οπτικό μέρος, και η παράσταση συντελείται στον εγκέφαλο των ακροατών. Το κοινό κάθεται σε μια ξύλινη εξέδρα, στη μέση μιας εκκλησίας, η ορχήστρα είναι διεσπαρμένη γύρω του σε διάφορα σημεία, ώστε να μην τη βλέπει ολόκληρη: την ακούει μόνο. Βασική ιδέα της τοποθέτησης αυτής, όπως και της δομής του όλου έργου, είναι το αρχιτέλαος, όπου ο ακροατής, πηγαίνοντας από νησίδα σε νησίδα, ανακαλύπτει ολοένα νέα τμήματα, αλλά δεν βλέπει ποτέ το σύνολο. Το πολύ σύνθετο αυτό έργο ανεβάστηκε το 1984 στη Βενετία, το 1985 σε δεύτερη εκδοχή στο Μιλάνο (με τον Claudio Abbado). Έχει χαρακτηριστεί ως «έρευνα πάνω στη σιωπή», «μελέτη του ατελείωτου» κτλ. Αλλά πώς να μιλήσει κανείς για ένα έργο, που έχει μόνο έναν τρόπο πρόσληψης, την ακοή; Σε πολλά σημεία «χάνεται» σ' ένα pianissimo, που δεν ξεχωρίζει πια από τη σιωπή, και απαιτεί εξαιρετική προσοχή από τον ακροατή. Έχει δηλαδή ασαφή όρια. Το «προμηθεϊκό» κείμενο είναι στα αρχαία ελληνικά, στα γερμανικά και τα ιταλικά. Το ίδιο το έργο αναλύει το θέμα του μόνο μέσα από τη μουσική. Έτσι κιόλας δεν «αναλύεται». Θεωρείται από τα μεγαλύτερα μουσικά έργα του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα.

Ολ' αυτά τα παραθέτει λεπτομερειακά, με αγάπη και διαίσθηση ο νεαρός μελετητής από το Νότιο Τιρόλο. Ο Nono ήταν και χαρισματικός ομιλητής και διανοούμενος: ίσως ακριβώς γι' αυτό αποκηρύχθηκε από την ιταλική Αριστερά. Το έργο του το εκλάμβανε ως συνεχή ροή, όχι έξω από τόπο και χρόνο, αλλά ενταγμένο στη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, και μάλιστα λαμβάνοντας θέση απέναντι στα προβλήματα της εποχής του. Υπήρξε ένας στρατευμένος καλλιτέχνης, που ωστόσο δεν στάματησε στη στράτευση, γιατί κι αυτή αλλάζει αναγκαστικά συνεχώς.

Βάλτεο Πούχγεο